

RESSENYA D'EN LA PELL DEL PACIENT, DE SALVADOR ESQUENA (ARA
LLIBRES, BARCELONA, 2016, 184 PÀGINES)

Adéla Kotátková
Universitat Jaume I

Poques professions hi deu haver que siguen objecte de tanta reverència i admiració per uns i, alhora, injuriades implacablement per uns altres. Ser metge ha estat, en la societat tradicional, sinònim de compromís humanista, d'amplis coneixements científics i, per descomptat, d'estatus social i nivell econòmic. Com diu Salvador Esquena, «el metge és aquell professional que *hi* és quan comença i quan acaba la vida; assisteix el nadó i el que tanca les parpelles per última vegada». Però, en paral·lel amb aquesta visió idealitzada del metge i de la medicina, hi hauria també la figura del *matasanos*, d'aquell metge que realment no té massa idea del que duu entre mans, que li importen ben poc els pacients i només s'interessa pels aspectes pecuniaris de la professió.

Si bé en la vida quotidiana no ens falten informacions, reals o elaborades, sobre males pràctiques mèdiques, és lògic que, des del gremi mateix, els esforços esmerçats en la construcció de la identitat professional s'hagen dedicat més aviat al reforçament del primer prototip. Els *metges sense fronteres* que donen la vida per salvar els infants dels països més necessitats, els pioners dels transplants d'òrgans, els descobridors de les vacunes i dels antibiòtics, els premis Nobel forneixen el patró sobre el qual la societat hauria de conformar la seua percepció de l'exercici mèdic. I això és vàlid per a tantes altres professions de prestigi, dels bombers als arquitectes o als astronautes.

Fa uns anys, concretament el 2009, va aparèixer el llibre *Ser metge. L'art i l'ofici de curar* (Editorial Plataforma), del Dr. Miquel Vilardell, un metge català rellevant i acadèmicament brillant, que en la seua maduresa escrivia una mena d'autobiografia reflexiva amb propòsit alligador per als nous arribats a la professió. Ara, set anys més tard, trobem un altre llibre-testimoniatge, també en català, que insisteix en l'aspecte humà i comunicatiu de la professió mèdica: *En la pell del pacient*.

Ara bé: en aquest context de reflexió sobre la professió, el llibre de Salvador Esquena resulta més aviat heterodox. No és habitual, ni potser esperable, que un metge —Esquena és cirurgià i uròleg— escriga sobre els seus companys de professió en termes francament crítics. Des de dins, l'autor s'atreveix a posar implacablement els «metges davant del mirall» i fer «una autocrítica sobre la professió». Al llarg del llibre, deixa clar que la professió mèdica no és monolítica i, de fet, exposa sis tipus diferents de metges «dels que cinc serien ben poc recomanables de trobar-se com a pacient, per la degradació i fins i tot la perversió que poden fer de l'exercici de la medicina». Cada capítol descriu un d'aquest perfils de metge: *deshumanitzat*, *sense ètica*, *cremat*, *pseudocientífic*, *narcisista* i *malalt*. Cada perfil és introduït amb la cita pertinent d'un dels grans pensadors de la nostra història (Sigmund Freud, Howard Phillips Lovecraft, François Marie Arouet —Voltaire—, Honoré de Balzac, Publi Ovidi Nasó i fins i tot un fragment del jurament hipocràtic).

No és que siga cap novetat que un *científic*, depassant l'escriptura acadèmica, escriga de manera més o menys *literària* sobre la seua professió. De fet, les autobiografies, les memòries i altres textos basats en la pròpia experiència professional són un dels mecanismes de construcció identitària d'aquests col·lectius. Però cal reconèixer que un metge que escriu amb tan poques contemplacions sobre els seus col·legues resulta un concepte trencador, un potencial *best seller*. I més encara quan, sorprenentment, encomana el pròleg —ell o l'editorial— a l'autor més famós de novel·la negra en català, Ferran Torrent. L'orientació cap al públic general, no especialitzat, queda clara des del principi i es veu confirmada per l'estil novel·lesc que traspua el text. En la descripció dels sis perfils de metges, Esquena exposa les seues opinions personals i les nodreix amb els exemples d'històries de pacients i metges i amb les anècdotes personals.

El metge *deshumanitzat* és una persona mancada d'empatia. Aquest metge centra tot l'interès a curar les malalties i no els malalts. El benestar del pacients no és ni un factor secundari, sinó que no el té en compte. De manera conscient o no, menysvalora la importància del tracte humà i de la comunicació amb el pacient, ja que no considera que intervinga per a guarir la malaltia. La necessitat de centrar el treball mè-

dic en l'atenció del malalt i no en la malaltia és una de les idees que relliguen el llibre.

Per al metge *sense ètica*, el pacient és només un conill d'Índies per a practicar noves tècniques o per a acumular casos resolts amb èxit per al currículum personal. D'aquesta manera es pot lluir i guanyar reconeixement en els congressos davant d'altres col·legues. Els casos extrems d'aquest perfil són capaços de maquillar les dades o, fins i tot, de jugar amb la vida dels pacients.

El metge *cremat* és el que tenia moltes il·lusions al principi de la seua carrera, però acaba sentint-se decebut i deprimat per la falta de valoració de la seua tasca i, sobretot, per les condicions de treball. Se sent atrapat pel sistema burocratitzat que converteix la visita mèdica en una cursa, en la qual no hi ha temps per a parlar sense pressa i amb empatia amb el malalt. A més a més, la pressió i les queixes constants dels pacients per la perfecció impossible és cada volta major. Molts metges acaben apàtics, practicant la *medicina defensiva* perquè no els puguen demanar, però ja no s'esforcen per fer el millor per al pacient.

El metge *pseudocientífic* està tan obsedit a obtenir uns resultats excel·lents per donar suport a les seues hipòtesis que comet frau científics. Aquestes males pràctiques van des de retocar o amagar algun cas que no s'ajusta a la visió del metge fins a continuar tractant pacients amb malalties terminals i donar-los falses esperances per poder seguir amb la investigació. Molts dels *científics* estan motivats amb els beneficis que els proporcionen les indústries farmacèutiques.

El metge *narcisista* necessita fer veure la seua saviesa i tenir un gran reconeixement professional. Els pacients existeixen perquè ell pugui demostrar les seues qualitats i habilitats (que no sempre són bones). Pot ser un perill per al pacient, ja que abans de reconèixer l'error o el dubte, actua.

El metge *malalt* és un perfil diferent de tots els altres, perquè coneix el sistema sanitari des de dins, des de l'altre costat. Ha passat per situacions poc desitjables, s'ha sentit tan vulnerable com els seus pacients. Viu tot el procés que fins ara veia deshumanitzat, però després del canvi veu amb uns altres ulls el patiment dels malalts.

L'autor intenta buscar la raó per la qual, en una professió amb un clar caràcter vocacional, apareixen tants metges amb cadascun dels perfils esmentats. Darrere de moltes de les disfuncions estan els diners, com en altres àmbits. Perquè, si comparem la situació laboral amb altres països occidentals, els nostres metges treballen en unes condicions de precarietat professional. Com que aquestes condicions afecten el treball dels metges, ens acaben afectant a tots. L'autor n'és un testimoni com a metge, però tampoc no és que amb aquesta situació justifiqui els fraus dels *metges pseudocientífics* o el desinterès i l'apatia dels *metges cremats* cap als pacients.

La descripció de cada perfil parteix d'un moment històric, d'una obra o d'una experiència personal. Algunes d'aquestes associacions resulten sorprenents. Per exemple, en la introducció a la figura del *metge cremat* usa l'expressió de l'angoixa del quadre d'Edvard Munch *El crit*. La pintura podria representar la reacció davant la situació que ha viscut la medicina del segle XX, modernitzada i tecnificada, però també massificada i burocratitzada.

L'altra gran originalitat de l'aportació de Salvador Esquena és precisament poder concebre que un metge també siga malalt. Això que sembla banal, en realitat, trenca completament el guió i el marc típics de l'exercici mèdic, en el qual metge i pacient són dos personatges amb rols plenament diferenciats i amb una relació asimètrica, des del punt de vista de l'estatus. Esquena ens recorda que el metge és una persona i, com a tal, tard o d'hora tindrà una malaltia. I justament el metge que haja passat per una malaltia i haja viscut en carn pròpia les disfuncions de la professió mèdica serà qui millor podrà empatitzar amb els seus futurs pacients.

Així doncs, per més *enfant terrible* que ens pugja semblar l'autor, per més llenya que haja repartit al que ell considera mals exemples de la seua professió, finalment proporciona una via de redempció a qualsevol *matasanos*: posar-se «en la pell del pacient». Al capdavall, l'heretgia de Salvador Esquena no consisteix a desmantellar la *dignitat* identitària de la professió mèdica construïda amb tant de esforç al llarg de segles, sinó a qüestionar-ne determinats comportaments i proposar una via de redreçament.